

תורה ומדינה הלכה למעשה- שיויון בנטל- בדבר חובת גיוסם של תלמידי הישיבות לשירות צבאי

- הרא"ש בתשובותיו מביא, שניתן להעביר כסף שנתרם לצורך לימוד תורה לצורך הצלת נפשות, משום שהצלת נפשות קודמת לכל מצוות התורה כולל לימוד תורה. דברי הרא"ש לכאורה מיוסדים על דברי חז"ל במספר מקומות, שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש, וכיוון שישנו צורך בהצלת נפשות, כשם שניתן לעבור עברות כחילול שבת וכדומה לצורך פיקוח נפש, כך גם ניתן להמיר כסף שניתן להחזקת לומדי התורה להצלת נפשות. המהרש"ל מקשה על דברי הרא"ש בהביאו את הגמ' במגילה, ממנה עולה מפורשות שתלמוד תורה גדול מהצלת נפשות, שהרי מרדכי לפני ששימש כמשנה למלך אחשוורוש, ובכך מנע עלילות על היהודים, ובזכותו נצלו חיי יהודים רבים, היה תלמיד חכם גדול מיושבי הסנהדרין ונמנה כחמישי בסדר החשיבות, ואחר שעסק בהצלת הנפשות כמשנה למלך אחשוורוש, וממילא ביטל שעות רבות של לימוד תורה מסיבה זו, נמנה רק ששי בסדר החשיבות. המהרש"ל נשאר בצ"ע על דברי הרא"ש הנסתרים מגמ' זו. הב"ח מתרץ דבריו ואומר, שבוודאי אין כוונת הגמ' שאדם הרואה אדם המצוי בסכנה והוא לומד תורה, שאין לו להפסיק משום שלימוד תורה חשוב מהצלת נפשות, שהרי כפי שהבאנו פשוט הדבר שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש. אלא כוונת הגמ' הינה, שמי שעוסק בתורה יש להקדימו ולכבדו יותר ממי שעוסק בהצלת נפשות. בפרישה מובא תירוץ אחר לקושיית המהרש"ל והוא, שכאשר ישנם אחרים שיכולים להציל נפשות, ואין צורך שדווקא לומד התורה יעשה כן אין לו להפסיק לימודו, אלא לתת לאחרים שאינם לומדים תורה לעשות כן, ורק כאשר אין אחרים שיכולים להציל חוץ ממנו, יש לו להפסיק מלימודו. הרא"ש מביא את דבריו לפי הבנה זו, שניתן לשנות את מען התרומה להצלת נפשות, במצב בו לא היה כסף אחר להציל עמו את חיי אותם אנשים חוץ מהכסף שנתרם לצורך לימוד התורה. לפי תירוץ זה מקבל הפרישה את דברי הגמ' כפשוטם, ואכן ישנם מצבים בהם תלמוד תורה קודם להצלת נפשות, ואף שיכול לומד התורה להציל את חבריו ממות, אל לו להפסיק מלימודו, כאשר ישנם אחרים שיכולים לעשות כן במקומו. תירוץ נוסף לקושייה זו מביא הדרישה ואומר, שדברי הגמ' עוסקים באופן שאין יכול לקיים גם לימוד תורה וגם הצלת נפשות. במצב זה ימשיך ללמוד תורה, משום שגדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות, אפילו אם כתוצאה מכך שלא יפסיק מלימוד התורה, ימות חברו. לעומת זאת, כאשר ניתן לשלב בין לימוד התורה לבין הצלת הנפשות באופנים שונים, יש לעשות כן, אף שכלל שילוב של שני דברים, לא יוכל לימוד התורה להישאר באותו אופן שהיה, כאשר לא שילב עמו מצווה נוספת כהצלת נפשות וכדומה.
- הגמ' במסכת מועד קטן מביאה שתי אמירות דומות לכאורה אחת אחרי השניה. בראשונה מסקנת הגמ' כתוצאה מסתירה בין הפסוקים הינה, שיש לאדם לעשות חשבונות איזו היא מצווה חשובה יותר ואיזו פחות, רק כאשר המצווה שימנע מעשותה, תעשה ע"י אחרים, אך כאשר כתוצאה מכך שימנע מעשותה, אף אחד אחר לא יעשה אותה, אל לו לאדם לחשב מצוות, אלא יעשה את זו שבאה לפניו בלא חשבון איזו מצוות יפסיד כתוצאה מהתמסרותו למצווה זו, אף אם יהיו המצוות הללו גדולות מאוד. בשנייה מביאה הגמ' עקרון זהה לחלוטין ביחס ללימוד תורה, שכידוע הינה המצווה הגדולה ביותר שיש, כפי שמובא במשנה הראשונה במסכת פאה, לפיה תלמוד תורה שווה כנגד כל המצוות הגדולות המנויות במשנה שם. עוד מובא במסכת קידושין שתלמוד תורה גדול יותר ממעשה המצוות. כתוצאה מסתירה המובאת בגמ' בין פסוקים אומרת הגמ', שאדם העוסק בתורה, לא יפסיק בלימוד לצורך קיום מצווה, שכאמור המצווה גדולה ככל שתהיה לא תשווה ללימוד תורה, כאשר המצווה יכולה להיעשות ע"י אחרים. אולם כאשר לא ניתן לעשות את המצווה ע"י אחרים, יבטל מלימודו ע"מ לקיים את המצווה. לפי עקרון זה עולה, שיש לבטל ממצוות לימוד התורה ולא להתחשב בעובדה, שאין מצווה חשובה כלימוד תורה, כאשר מצווה זו לא יכולה להיעשות ע"י אחרים, אך כאשר ניתן לעשות המצווה ע"י אחרים, מתוך הבנה שמצוות לימוד תורה גדולה מכל המצוות, אל יבטל מלימודו. לכאורה ישנה כפילות ברורה בדברי הגמ'. היה ניתן לכאורה להסתפק בדברי הגמ' הראשונים, לפיהם אדם יעשה חשבון איזו מצווה חמורה או לא, רק כאשר המצווה תעשה ע"י אחרים, אך אם לא תעשה ע"י אחרים, יעשה את המצווה הבאה לפניו. בתוך כלל זה יכנס גם לימוד התורה, שאין בו כל צורך בחשבון, שהרי ברור לכל בר דעת שמצווה זו הינה המצווה הגדולה ביותר שיש, ממילא אם מצווה העומדת לפתחו תעשה ע"י אחרים, ימשיך בלימודו. אך אם לא כן, יעשה המצווה הבאה לפתחו אף כאשר אין כל ספק שמצוות לימוד התורה הינה חשובה מכל המצוות המעשיות. לכאורה לא ברור מהי הסיבה לכפילות המיותרת בדברי הגמ'.
- המאירי בדבריו מפרש, שישנו הבדל בין גדרי מצוות לימוד תורה לשאר המצוות. לדבריו, בעוד שבשאר המצוות הכלל הינו שאדם אשר עוסק במצווה אחת פטור ממצווה אחרת, בלימוד תורה גם כאשר עוסק בלימוד, אם ישנה מצווה הבאה לידו, יפסיק לימודו ויעשה

המצווה, כאשר המצווה אינה יכולה להיעשות ע"י אחרים. הסיבה להבדל נעוצה בסיבה, מדוע לימוד התורה הינו גדול משאר המצוות, כדברי הגמ' בקידושין שהסיבה שלימוד התורה גדול מהמצוות עצמם הינה כדברי הגמ' "גדול הלימוד שמביא לידי מעשה". דהיינו, הסיבה לחשיבותו של לימוד התורה יותר משאר מצוות, הינה העובדה שהוא היסוד לכל קיום המצוות, שבלעדיו לא ידע האדם מה מצווה הוא לעשות ומה לא. ממילא, כאשר עומדת לפניו מצווה מעשית, אם לא יפסיק לימודו ע"מ לקיימה, מוכח שאין תלמודו מביא אותו לידי מעשה. לכן, למרות שתלמוד תורה חמור יותר, יש לבטלו לצורך מצווה שאינה יכולה להיעשות ע"י אחרים. נראה מדבריו, שכאשר מדובר במצווה שיכולה להיעשות ע"י אחרים, כיוון שהמצווה מתקיימת בסופו של דבר, ואין זה סותר את היסוד עליו עומדת העובדה שתלמוד תורה גדול מכל המצוות- שמביא לידי מעשה, יש לחזור לגדר הבסיסי לפיו מצוות תלמוד תורה גדולה מכל המצוות שבעולם, ולא יבטל מלימודו. על כך מקשה המאירי מעין קושייתנו דלעיל, מה החידוש הקיים במצוות לימוד תורה יותר משאר המצוות? על כך עונה, שאילולי דברי הגמ' הנוספים בדבר לימוד התורה, היה ניתן לחשוב שאפילו כאשר המצווה יכולה להיעשות ע"י אחרים, אם לא יבטל מלימודו, ניתן לראות בכך ערעור היסוד עליו עומד הכלל שלימוד תורה גדול, רק משום שמביא לידי מעשה. מחדשת הגמ', שגם בלימוד תורה יעשה את המצווה הגדולה- לימוד התורה, ולא את המצווה המעשית, אם יכולה היא להיעשות ע"י אחרים.

- מדברי הרמב"ם נראה שהבין את הסוגיה שלא כדברי המאירי. לדבריו אדם יכול להתבטל ממצוות פריה ורביה, אף שהגיע לפרקו, אם כתוצאה מכך לא יוכל ללמוד תורה מחמת עול הפרנסה שיהיה מוטל על כתפיו. הסיבה לביטול מצוות עשה הגדולה של פרו ורבו הינה, כדברי הרמב"ם, ע"פ הכלל המובא לעיל- העוסק במצווה פטור מן המצווה. בניגוד לדעת המאירי שאמר שע"פ גדרי מצוות לימוד תורה אין כלל זה חל על לימוד תורה, הרמב"ם סובר שכלל זה תקף גם על מצוות לימוד תורה, והעוסק בלימוד פטור מכל מצוות עשה, אפילו החמורות ביותר, כדוגמת פרו ורבו. לכאורה על דברי הרמב"ם אלו קשה מהגמ' במועד קטן הנ"ל, לפיה אם מדובר על מצווה שאינה יכולה להיעשות ע"י אחרים, יבטל מלימודו, בפרט שהרמב"ם עצמו פסק גמ' זו להלכה. שולחן ערוך הרב של בעל התניא מתרץ את הסתירה בדברי הרמב"ם ואומר, שהרמב"ם הוסיף בדבריו שתי מילים שאינן כתובות מפורשות בגמ', שמטרתן לתרץ קושיה זו, וממילא להסביר הבנתו בסוגיה. הרמב"ם מוסיף בדבריו את המילים "ויחזור ללימודו". מדבריו עולה שאם לא יוכל לחזור ללימודו, לא יבטל ממצוות לימוד התורה, ולכן אם חושש האדם שעקב המצווה שיקיים יבטל מלימודו לגמרי, באופן שלא יוכל אח"כ כלל לחזור ללימודו, כגון כשמתחתן ועול הפרנסה היומיומי יהיה מונח על צווארו, וכתוצאה מכך לא יוכל לחזור ללימודו כלל, וממילא תורתו תשכח מפיו, או אז אל לו לבטל מלימודו. אולם אם במידה ויעשה המצווה יוכל אח"כ לחזור ללימודו מיד בסיומה, ולימודו לא יפגע משמעותית עקב כך, אם המצווה לא יכולה להיעשות ע"י אחרים יעשה אותה, ויבטל מלימודו. לפי הבנה זו הרמב"ם סובר, שהסיבה שהגמ' הביאה את הכלל לגבי לימוד תורה, למרות שכלל זה תקף בכל המצוות הינה, שלימוד תורה דוחה לעיתים מצוות, אפילו שלא ניתן לעשותם ע"י אחרים, אם המצווה תגרום לביטול מוחלט מלימוד התורה. משום שלימוד התורה אינו ככל המצוות, אלא הינו מצווה שחשובה באופן מהותי משאר המצוות המעשיות. לכן אם המצווה הזו תבטל לגמרי, לית דין ולית דיין שימשיך לעסוק בתורה ויבטל מהמצווה, ורק כאשר יכול לחזור ללימודו יש לו לבטל מלימוד התורה זמנית ולעשות המצווה הבאה לפתחו. נראה שהבנה זו מדויקת גם מדברי הרמב"ם בעניין כיבוד אב, שגם שם הלכה היא, שאם אביו רוצה שיכבדו ומוטלת עליו מצווה אחרת, אם יכולה המצווה להיעשות ע"י אחרים, יכבד את אביו ולא יעשה המצווה, ואם לאו, יעשה המצווה. כך פוסק הרמב"ם, אך מוסיף משפט שלכאורה אין לו כל קשר לנושא ואומר: "ותלמוד תורה גדול מכבוד אב ואם". נראה שבדבריו רומז הרמב"ם לחילוק הנ"ל, לפיו תלמוד תורה אמנם גם חל עליו הכלל הנ"ל, אולם כיוון שהינו גדול עקרונית משאר המצוות באשר הם, כאשר יבטל ממצוות לימוד התורה באופן מוחלט, ממילא אף שבשאר המצוות עדיין יבטל מהמצווה הגדולה ויעשה הקטנה, אם אינה יכולה להיעשות ע"י אחרים, בלימוד תורה לא יבטל מלימודו.
- נראה שהחלוקת הנ"ל בהבנת ההבדל בין מצוות לימוד תורה, לבין שאר המצוות בין הרמב"ם למאירי, עומדת ביסוד ההסברים הנ"ל של הפרישה והדרישה לדברי הגמ' במגילה, לפיהם תלמוד תורה גדול מהצלת נפשות. לפי דברי הפרישה, כאשר זו מצווה אשר ניתן לעשותה ע"י אחרים ימשיך אדם בלימודו, אך כשאין מצווה זו יכולה להיעשות ע"י אחרים, יש לבטל לימוד תורה ולעסוק בהצלת נפשות. חילוק זה עומד ביסוד הסברו של המאירי הנ"ל, שאם לא יבטל לימוד תורה לצורך הצלת נפשות, ממילא ימוט היסוד עליו עומד הכלל שתלמוד תורה גדול מכל המצוות כולם. לעומת זאת לדברי הרמב"ם, לא די בכך שהמצווה לא יכולה להיעשות ע"י אחרים, ע"מ שיכול האדם לבטל לימודו לצורך כך, אלא המצווה הנ"ל צריכה להיות צדדית יחסית, ובמידה ותגרום לביטול תורה באופן מוחלט,

ממילא אין יכול האדם לבטל תורה לצורך הצלת נפשות. ע"פ דבריו מסביר הדרישה, שכשניתן יהיה לקיים גם את לימוד התורה, וגם את המצווה יבטל מלימודו, אע"פ שבוודאי כתוצאה מכך יפסיד לימודו במידת מה, הן בכמות והן באיכות. אך כאשר לא ניתן גם לעסוק בהצלת נפשות וגם בלימוד תורה, אלא או בזה או בזה, אל לו לבטל מלימודו כלל, ועל כגון זה נאמר בגמ' גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות. **נמצא שלדברי המאירי מצוות לימוד תורה, למרות חשיבותה הגדולה, שונה מהותית משאר המצוות, והייתה אף מחשבה שתבטל בפני כל מצווה מעשית, אף שיכולה להיעשות ע"י אחרים, וממילא מצוות לימוד תורה עלולה לביטול יותר משאר המצוות המעשיות. לעומת זאת לדעת הרמב"ם, מצוות לימוד תורה חמורה משאר המצוות, ולעיתים אף שהמצווה הבאה לפתחו של אדם, אינה יכולה להיעשות ע"י אחרים, אין לו להתבטל מלימודו, דבר שלא קיים בשאר המצוות. השו"ע נקט במפורש כדעת הרמב"ם, וממילא עולה שלדעתו הלכה היא, שמפסיקים לימוד תורה רק אם מדובר במצווה שאינה יכולה להיעשות ע"י אחרים, ורק במידה ויוכל הלומד לחזור ללימודו אחר קיום המצווה.**

המשנה בסוטה העוסקת באנשים אשר חוזרים ממלחמת רשות, מונה בין אלו החוזרים את הירא ורך הלבב. רבי עקיבא אומר שהכוונה לאדם שמפחד במלחמה. ר' יוסי הגלילי סובר, שאפילו אם עובר עברות נחשב הירא ורך הלבב. הרמב"ם פוסק כדברי רבי עקיבא, וכפי שהגהות מימוניות מסביר בדבריו, הסיבה לכך הינה, שגם ר' יוסי הגלילי מודה לרבי עקיבא, אלא שמוסיף הוא על דבריו. מ"מ נראה מדברי המשנה והגמ' שעליה, שהמחלוקת בין רבי עקיבא לבין ר' יוסי הגלילי עוסקת רק בשאלה, האם אדם שירא מעברותיו יכול לחזור מהמלחמה. אך לכל הדעות, ככל שאדם צדיק יותר מחויב הוא יותר במצוות המלחמה, במידה ויודע כיצד נלחמים. ממילא נראה שת"ח מחוייבים להיות בחוד החנית של הלחימה, וכן יש לאמן אותם בצורה הטובה ביותר, משום שאחרים יכולים לעתים לחזור מהמלחמה, בעוד שהם תמיד יהיו בחוד החנית. ממילא נראה, שכאשר מסכמת המשנה את דין החוזרים מעורכי המלחמה, ואומרת שכל החוזרים הינם רק במלחמת רשות, אך במלחמת מצווה אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה יוצאים למלחמה, כ"ש שת"ח יוצאים אליה, שהרי אפילו למלחמת רשות יוצאים, כ"ש למלחמת מצווה. יציאתם של ת"ח למלחמת מצווה, נראית בבירור במלחמת העי, אשר הייתה מלחמת מצווה, אליה יצא בין הלוחמים גם יאיר בן מנשה, שהיה שקול כרובה של סנהדרין, וגם נפל בקרב. משמע שאכן ת"ח יוצאים למלחמת מצווה, וכפי שנראה מדברי המשנה, אף למלחמת רשות שרבים חוזרים ממנה, הם נשארים בחזית. אולם נראה מדברי הגמ' בבבלי ובירושלמי, שאסא המלך נענש מפני שעשה אנגריא בת"ח, והוציא לאנגריא זו גם חתן מחדרו וכלה מחופתה. אכן יש שפרשו שאנגריא זו אינה מלחמה, אלא רק עבודות המלך, שבהם מסתבר לומר שראוי לפטור ת"ח מהם. אך מובא במסכת נדרים, שאברהם נענש על כך שעשה אנגריא בת"ח, ומפרש שם הר"ן שמדובר במלחמה. אם כן לפי הבנה זו שאנגריא הינה מלחמה, נענשו אברהם אבינו ואסא המלך, על כך שהוציאו ת"ח למלחמה. אם כן נראה הפוך מפשט דברי המשנה אותה הבאנו לעיל, לפיה ת"ח יוצאים למלחמה בכל מצב, אפילו במלחמת רשות. אכן יש שרצו ללמוד מכך ע"פ דבריו הרמב"ם וכתירוץ הדרישה הנ"ל, שאכן לימוד תורה הינו מעל כל המצוות, והמשנה בסוטה כלל לא העלתה על דעתה שת"ח יצאו למלחמה, אלא רק שאר העם. משום שת"ח אם יצאו למלחמה, עלולים עקב כך לבטל מלימודם לגמרי, ובאופן זה כדברי הרמב"ם והדרישה, גדול לימוד התורה שלהם יותר מהצלת נפשות. זו הסיבה שאינם נמנים כלל במשנה, ברשימת החוזרים ממלחמת הרשות. ממילא כאשר אמרה המשנה הכל יוצאים למלחמת מצווה, אפילו חתן מחדרו, אך ת"ח ודאי שלא יוצאים כלל למלחמה, אפילו הרמב"ם סיוע לדבריהם מצאו הם בדברי הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל האומר, ששבט לוי וכל מי שנדבה רוחו לעמוד לפני ה' וללמוד תורה כל ימי חייו, אינם חייבים לצאת למלחמה כאשר עם ישראל. אולם דעתם מוקשה כאמור מפשט דברי הגמ' בבא בתרא, לפיה יאיר בן מנשה יצא למלחמת העי שהייתה מלחמת מצווה. עוד נראה מדברי כל המפרשים בעניין הסיבה לפיה נענש אסא, המפרידים בין מלחמת מצווה למלחמת רשות, כאשר במלחמת מצווה סוברים הם שחתן מחדרו וכן ת"ח חייבים בה, ועמלים הם להסביר מדוע המלחמה של אסא עליה נענש, וכן מלחמתו של אברהם אבינו בה עשו הם אנגריא בת"ח היו מלחמות רשות בלבד. בפרט, שגם הירושלמי וגם הבבלי מחברים את דין האנגריא בת"ח לדין חתן מחדרו, בו במפורש אומרת המשנה בסוטה, שלמלחמת מצווה חייב הוא לצאת. כ"כ נראה, שמכיוון שמדובר בפיקוח נפש להצלת כלל ישראל, ת"ח הינם הראשונים לעשות מצווה זו, ככל דיני פיקוח נפש, כפי שאומר בהקשר זה הציץ אליעזר.

נראה להסביר סתירה זו בין דברי המשנה בסוטה, לבין דברי הגמ' בסוטה בעניין אסא, שאכן ישנו קשר בין ת"ח לבין חתן מחדרו. לדעת המאירי כפי שהסברנו דעתו לעיל, הדברים פשוטים. כיוון שמדובר על מצווה שאינה יכולה להיעשות ע"י אחרים, חייבים ת"ח לבטל מלימודם ולעסוק במלחמת מצווה. ממילא אם חתן מחדרו וכלה מחופתה חייבים במלחמת מצווה זו, כ"ש ת"ח אשר כל מצווה באשר

היא שאינה יכולה להיעשות ע"י אחרים נידחה הלימוד מפניה. שלא כמו חתן, שעקב דין התורה בעניין מלחמת רשות הפוטרת אותו מהמלחמה, היה ניתן לחשוב שמא יפטר גם ממלחמת מצווה. לכן רק בחתן אמרה התורה שבמלחמת מצווה צריך הוא לצאת אליה, שהרי בת"ח הדבר מובן מאליו. אולם גם לדעת הרמב"ם, למרות שבמשנה הוזכרו רק חתן מחדרו שיוצא למלחמת מצווה, כן הדין גם בת"ח, מכיוון שמדובר במלחמת מצווה, וע"כ לא טרחה המשנה לומר שת"ח יוצאים למלחמת מצווה. משום שכבר מובא במקום אחר, באילו אופנים ת"ח מבטלים מלימודם לצורך מצווה. ממילא כאן הוסיפה המשנה רק פטורים השייכים לדיני מלחמה בלבד. לכן אומרת הגמ' השלמת העניין, שבמלחמת מצווה פטורים אלו אינם קבילים, אך ת"ח אין בכך כל ספק שחייבים, ככל מצווה באשר היא. כך נראה מכל המפרשים בהבנתם בסוגיה, המחלקים גם בעניין ת"ח, בין מלחמת מצווה למלחמת רשות גם בת"ח כמו בחתן, לא ע"פ המשנה בסוטה, בה דינו של ת"ח לא הוזכר כלל, אלא ע"פ הכללים המובאים לעיל שמקורם בגמ' במו"ק. מדברים אלו עולה כי הן לשיטת המאירי, והן לשיטת הרמב"ם, שכמוהו גם פסק השו"ע, מצווה על ת"ח לצאת למלחמת מצווה, כשם שמצווה על כל אדם מישראל, אשר יכול לעשות כן. ומה שפותר הרמב"ם את שבט לוי וכן את ת"ח ממלחמה, היינו רק ממלחמת רשות בלבד, אך ממלחמת מצווה אין כל סיבה לפטרם, במידה ומלחמה זו עומדת בקריטריונים שבגינם מבטלים תורה.

• ע"פ העיקרון הנ"ל נמצא, כי ע"מ לקבל החלטה בימינו אם לגייס בני ישיבות, צריכים מקבלי ההחלטות בעניין זה לחשוב היטב, האם ישנו צורך אמיתי בת"ח אלו במהלכי המלחמה. וכן ע"פ מה שהבאנו לעיל בדעת הרמב"ם, צריכים מערכות הגיוס בצבא, לבדוק שאכן לא יגרמו לכך שבני הישיבות יבטלו מלימודם לגמרי, באופן שע"י היציאה למלחמות לא יוכלו לחזור בצורה מסודרת ללימודם. שאם כך יהיה, אפילו אם יוצר פער בסדרי הכוחות כתוצאה מאי גיוסם של בני הישיבות במערכי כח האדם בצבא"ל, אין לגייסם לצבא. כמוכן שכתוצאה מדרישה זו יש לפעול במספר מערכות, כגון: לאפשר לבני הישיבות סביבה דתית עד כמה שניתן, כפי שהיו רגילים עד כה בחייהם. שהרי אדם שיתערער מצבו הדתי כתוצאה משהותו בצבא, ודאי שלא יוכל לחזור ללימודו הסדיר, ובכלל היה עדיף שיוותר כליל על מצווה זו, ע"מ שלא יפרוק עול תורה ומצוות כל ימי חייו, דבר הנכון לכל אדם שומר תורה ומצוות, ק"ו לבני הישיבות. בהקשר זה יש לציין לטובה את מסלול ישיבות ההסדר על כל גווניו, השם דגש על עניין זה, ובכך מאפשר לבני הישיבות, לחזור ללימודם אחר השירות הצבאי. עוד יש לוודא, כי ניתן לתלמידי הישיבות לקנות בסיס לימודי-רוחני מוצק של מספר שנים בישיבה בטרם גיוסם, ע"מ שכאשר יצאו לשירותם הצבאי, יוכלו אח"כ לשוב לספסל הלימודים, ולימודם לא ייפגם מהותית לטווח ארוך, כתוצאה מהבסיס המוצק אותו הם קנו בעת לימודם, טרום גיוסם. בנוסף יש לשקול היטב את משך הזמן בו ישרתו בני הישיבות ויקחו חלק במלחמת מצווה. כאשר ברור וידוע, שככל שמשך זמן שירותם ארוך יותר, כך יקשה עליהם לחזור לספסלי הלימודים בצורה טובה, וממילא יאסר עליהם לצאת כלל למלחמה, אף למלחמת מצווה, כדברי הרמב"ם. כ"כ יש לשקול, שמא אם יהיו בני הישיבות תומכי לחימה ולא לוחמים, אולי יקל עליהם לחזור בצורה חלקה יותר לספסל הלימודים, לאחר שירותם הצבאי. אחר שיבדקו היטב את מכלול השיקולים הנ"ל, ניתן בהחלט מבחינה הלכתית, לכפות גיוס על בני הישיבות, כדברי החזון איש, אשר לפי דבריו במלחמת מצווה ניתן לכפות על כולם כולל חתן וכלה לצאת לקרב, לפי השיקולים של כח האדם הנדרש בצבא, בלא כל התחשבות בעובדה שהינם בני ישיבות, או שאר אנשים הפטורים משירות צבאי, וכן נראה מדברי הרב הרצוג המובאים בשו"ת קול מבשר. ואף שנראה מדברי בעל שו"ת קול מבשר הסובר שאין כל יכולת לכפות על כל אדם לצאת להילחם בחזית ולסכן חייו במלחמת מצווה, דבריו מוקשים עד מאוד ממקורות רבים אותם הבאנו בעבר, לפיהם ישנו חילוק מהותי, בין הסתכנות להצלת ציבור מסוים, לבין מלחמת מצווה, שבהגדרתה ההלכתית, אדם מסתכן כדי להציל את כלל ישראל. זאת ועוד, גם לדבריו ניתן לכפות על גיוס כללי לתפקידים עורפיים במלחמת מצווה. יש לציין, שלמרות היכולת ההלכתית מוסרית לכפות בני ישיבות לשרת בצבא כאשר יתמלאו התנאים הנ"ל, מ"מ לא ברור שנכון מבחינה ציבורית, לעשות כן לציבור כה גדול, אשר אינו רוצה לקחת חלק באחריות על שמירת ביטחונה של מדינת ישראל, ובכך יצא שכרנו בהפסדנו. ע"כ יש לפעול בחכמה ותבונה, אך עם זאת יש לדעת כי אפשרות זו קיימת. עוד יש להעיר, שבהחלט יכול להיות שהציבור החרדי, המגן על בני הישיבות כבבת עינו, צודק במלחמתו התודעתית, משום שהתנאים אותם דורש הרמב"ם לצורך ביטול התורה לעשיית המצווה, לא נלקחו בחשבון. אם כן בוועדה הדנה בסוגיית השיוויון בנטל, יש להבין היטב את יסודות הדינים הנ"ל, אותם הם צריכים להביא בחשבון, ע"מ שאכן ניתן יהיה לגייס את בני הישיבות בימינו. עוד יש להוסיף, שאכן ישנם ת"ח מופלגים בחכמה, שכל יציאה שלהם מבית המדרש קצרה ושולית ככל

שתהיה, תפגע בלימוד התורה שלהם, ולא יחזרו ללימוד כמות שהיו רגילים לפני יציאה זו. אנשים מעין אלו, ראוי לפטרם כליל משרות צבאי, משום שכל שרות קצר ככל שיהיה, יגרום ללימוד תורתם לרדת איכותית וכמותית, לא רק בזמן השירות, אלא גם לטווח ארוך. על ת"ח כגון אלו סבר הרצי"ה, שהיה מגדולי הסוברים שת"ח צריכים לקחת חלק במלחמת מצווה, שאינם צריכים להתגייס כלל ועיקר. ומן המפורסמות הוא, שאחר שיצא הרב דב ליאור לשירות שולי וזניח של חודש ימים בצבא, אמר עליו הרצי"ה: כולו קודש חוץ מחודש, אותו חודש שיצא הוא מכותלי בית המדרש. לאמור שישנם יחידי סגולה, אשר אינם צריכים להתגייס כלל ועיקר מהסיבה הנ"ל. כמובן שכל דברינו הינם על תלמידי הישיבות, אשר לומדים מבוקר ועד ליל, ולא על כלל הציבור החרדי, שבו כידוע, ככל ציבור באשר הוא, לא כולם מסוגלים ללמוד כל היום, וממילא אינם עומדים בהגדרה הבסיסית של בני ישיבות כלל ועיקר. עליהם ודאי חלה חובת הגיוס במלא עוזה.